

Bevraging van leerlingen over de Tweede Fase en het Studiehuis, 8-10 december 1999

Uitkomsten gegevensverwerking door ISOR, in opdracht van Codename Future KS, 14-12-99

Opzet en respons

De opzet was een twintigtal scholen te werven, gespreid over startjaar Tweede Fase (1998 en 1999) en locatie (steden, regio's), en zoveel mogelijk op alle scholen de vragenlijst te laten invullen door leerlingen 3-5 havo en 3-6 vwo. De bedoeling daarvan was om te kunnen nagaan in hoeverre leerlingen die nog niet in de Tweede Fase zitten (de 3e klassers) en leerlingen die daarmee normaal gesproken niet meer te maken zullen krijgen (de 6e klassers en de 5e klassers op scholen die in 1999 zijn gestart) andere oordelen vellen dan de leerlingen die op het moment van invullen van de vragenlijst zelf in de Tweede Fase zitten.

Binnen de enkele dagen die beschikbaar waren, zijn 19 scholen bereid gevonden mee te doen. Op die scholen is de vragenlijst ingevuld door 2258 leerlingen. De aantallen jongens en meisjes zijn vrijwel in evenwicht (47% en 53%).

Van de 19 scholen zijn 12 scholen gestart in 1998 (1613 leerlingen, 71% van de respons) en 7 scholen gestart in 1999 (645 leerlingen, 29% van de respons).

Een 8-tal scholen is gevestigd in een middelgrote of grote stad (op leerlingniveau 42% van de respons), de overige 11 scholen staan in kleinere plaatsen (58% van de leerlingen). De scholen staan verspreid door het land: drie in het noorden (420 leerlingen, 19%), vier in het oosten (374 leerlingen, 17%), vier in het midden en westen (465 leerlingen, 21%) en acht in het zuiden (999 leerlingen, 44%).

De respons is als volgt verdeeld over de leerjaren en schooltypen (in percentages van de leerlingen).

	leerjaar				totaal
	3	4	5	6	
havo	4%	27%	13%		44%
vwo/atheneum	5%	12%	9%	2,5%	28%
gymnasium	1%	26%	0,5%	1%	28%
totaal	10%	65%	22%	4%	100%

De volgende tabel laat de verdeling zien over leerjaar en jaar van starten met de Tweede Fase. De groot weergegeven percentages hebben betrekking op leerlingen die op het moment van invullen van de vragenlijst zelf te maken hebben met Tweede Fase en Studiehuis. Dit betreft dus 84% van de respons.

	leerjaar				totaal
	3	4	5	6	
in 1998 gestart	8%	40%	20%	2%	71%
in 1999 gestart	2%	24%	2%	1%	29%

De leeftijd van de leerling varieert van 13 tot 19; 95% van de leerlingen is 14-17 jaar oud.

Resultaten

Bovenaan de vragenlijst was de volgende toelichtende tekst opgenomen:

- *Voor je ligt een enquête over de Tweede Fase en het Studiehuis. Door deze enquête in te vullen heb je direct invloed op het debat dat 16 december aanstaande in de Tweede Kamer gevoerd wordt. Tijdens dit debat wordt er over het beleid van de Tweede Fase en het Studiehuis beslist.*
- *Succes bij het invullen!*

De eerste inhoudelijke vraag in de vragenlijst was de volgende:

- *Ik voel me op dit moment op school overbelast [antwoordmogelijkheid: ja, een beetje, nee]*

Hierop kruiste 56% van de leerlingen 'ja' aan, 38% 'een beetje' en 6% 'nee'.

De antwoorden op deze vraag hangen niet noemenswaard samen met het geslacht van de leerlingen, en ook niet met het jaar waarin de school begon met de Tweede Fase. Er is ook geen samenhang met het schooltype (havo, vwo/atheneum, gymnasium). Er is wel een samenhang met het leerjaar: van de 3e klassers antwoordt 23% 'ja', van de 4e klassers 63%, van de 5e klassers 58% en van de 6-e klassers 30%.

De tweede vraag was identiek aan de 'Studiehuis-vraag' in het landelijke referendum dat Codename Future najaar 1999 heeft gehouden:

- *De nieuwe manier van werken in het studiehuis is een verbetering van het onderwijs dat ik op school krijg*

Hierop antwoordde 34% 'ja' en 66% 'nee'. In het landelijke referendum antwoordde 46% 'ja'. Dit verschil zou eventueel kunnen betekenen dat de leerlingen op de 19 scholen die aan onderhavig onderzoek hebben meegedaan gemiddeld minder positief zijn over het studiehuis dan landelijk het geval is. Het ligt echter voor de hand dat de publiciteit die de afgelopen weken over de betreffende referendum-uitkomst is ontstaan, en de recente staking van scholieren, een aantal leerlingen extra kritisch heeft gemaakt. Bovendien was het referendum breder van opzet en was de studiehuis-vraag daarin slechts één van de onderwerpen, terwijl onderhavig onderzoek expliciet is gericht op de meningen van de leerlingen in Tweede Fase en Studiehuis (zie ook de boven geciteerde toelichting die aan het begin van de vragenlijst was opgenomen).

Ook de antwoorden op deze vraag hangen niet noemenswaard samen met het geslacht van de leerlingen, en ook niet met het jaar waarin de school begon met de Tweede Fase. Er zijn wel samenhangen met het schooltype en met het leerjaar. Van de havo-leerlingen antwoordt 30% 'ja', van de vwo/atheneum-leerlingen 44% en van de gymnasium-leerlingen 31%. De betreffende percentages bij de 3e t/m 6e klassers zijn : 31%, 30%, 50%, 25%. Kortom: de responderende 5e klassers, die grotendeels op scholen zitten die in 1998 zijn gestart en zelf dus al meer dan een jaar met de Tweede Fase en het Studiehuis te maken hebben, zijn duidelijk positiever dan de overige

leerlingen. Deze leerlingen zijn overigens ook het beste op de hoogte van Tweede Fase en Studiehuis (zie volgende vraag).

Vervolgens is een vraag gesteld die was bedoeld om enig zicht te krijgen op hoe bekend de leerlingen in feite zijn met een aantal aspecten van de Tweede Fase en het Studiehuis. Op basis daarvan kan worden nagegaan in hoeverre hun meningen samenhangen met hoe goed ze op de hoogte zijn. Bij de uitspraken hieronder staat vermeld voor hoeveel procent van de leerlingen de betreffende uitspraak op het moment van invullen van de vragenlijst nieuw was.

- *Hieronder staan enkele gegevens over de Tweede Fase en het Studiehuis.*
- *Kruis aan wat voor jou nieuw is.*

%

11	De Tweede Fase is de naam voor de nieuwe bovenbouw van havo, atheneum en gymnasium.
12	Scholen zijn verplicht de Tweede Fase in te voeren.
8	Leerlingen krijgen meer vakken.
13	Sommige vakken zijn helemaal nieuw (CKV en ANW).
6	Leerlingen kiezen voortaan een profiel, in plaats van een vakkenpakket.
43	De nieuwe examens gaan, naast kennis, ook over vaardigheden.
35	Een aantal onderdelen zit niet (meer) in het centraal schriftelijk examen, maar in het schoolexamen.
29	Een aantal onderdelen van het schoolexamen wordt getoetst via een examendossier.
8	Het Studiehuis is de naam voor een nieuwe onderwijsaanpak: leerlingen moeten meer zelfstandig werken en leren, en docenten moeten meer gaan begeleiden.
63	De invoering van een Studiehuis is niet verplicht. Scholen mogen zelf beslissen hoe zij het onderwijs inrichten.

Het blijkt dat voor 60% van de leerlingen twee of meer gegevens nieuw waren, en voor 35% drie of meer. Het aantal gegevens dat nieuw was varieert per leerling tussen 0 en 10. Uit een zgn. schaalanalyse blijkt dat het totale aantal gegevens dat voor de leerling nieuw was een zinvolle maat is, waarop leerlingen onderling verschillen (anders gezegd: de ene leerling wist al meer dan de andere). Het gemiddelde aantal gegevens dat nieuw was, bedraagt 2,3. Dit aantal hangt niet samen met het geslacht van de leerling en ook niet met de op dit moment ervaren belasting. Er is wel een samenhang met het startjaar van de Tweede Fase: de leerlingen op de scholen die in 1998 startten kenden gemiddeld 2,4 gegevens niet, de leerlingen op de scholen die in 1999 startten gemiddeld 1,9. Dit verschil zou kunnen betekenen dat scholen die dit jaar zijn gestart hun leerlingen gemiddeld een betere voorlichting hebben kunnen geven.

Verder is er een samenhang met de overall-mening over het studiehuis: de leerlingen die het studiehuis een verbetering vinden, waren gemiddeld al iets beter op de hoogte (gemiddeld 2,0 versus 2,4 nieuwe gegevens).

Ook zijn er samenhangen met het schooltype en het leerjaar. Voor de havo-leerlingen waren gemiddeld 2,5 gegevens nieuw, voor de vwo/atheneum-leerlingen 2,3 en voor de gymnasium-leerlingen 1,9. Voor de 3e klassers waren 3,9 gegevens nieuw, voor de 4e klassers 2,2, voor de 5e klassers 1,6 en voor de 6e klassers 2,2.

Na deze vraag naar de bekendheid met Tweede en Studiehuis zijn enkele vragen gesteld om in kaart te brengen hoeveel uur leerlingen feitelijk per week aan school besteden.

Eerst is gevraagd naar de duur van een lesuur op school. Deze blijkt te variëren: 25 minuten (4% van de leerlingen; dit betreft één school), 40 minuten (14%), 45 minuten (24%), 50 minuten (52%), 60 minuten (6%).

Vervolgens is de leerlingen gevraagd aan te geven hoeveel uren zij per week aan school besteden, uitgesplitst over vier onderdelen (en daarbij groepwerk ook mee te rekenen). In de volgende tabel staan de uitkomsten. De door de leerlingen bij de eerste drie onderdelen genoemde aantallen lesuren zijn in de rechterkolom omgerekend naar klokuren, met behulp van de door de leerlingen opgegeven duur van een lesuur.

<i>de onderdelen zoals opgenomen in de vragenlijst</i>	gemiddeld, in lesuren per week	gemiddeld, in klokuren per week
klassikale lessen van een docent (lesuren)	25	19
zelfstandig werken onder begeleiding van een docent (lesuren)	10	8
zelfstandig werken op school zonder begeleiding van een docent (lesuren)	4	3
huiswerk (in uren van 60 minuten)		12
		40,5

Afgaande op de door de leerlingen verstrekte gegevens zouden zij dus gemiddeld 39 lesuren per week op school zijn. Dit aantal is nogal hoog, maar bedacht moet worden dat ruim 40% van de leerlingen opgeeft dat een lesuur 45 minuten of korter duurt. Bovendien kan een deel van de lesuren in de categorie "zelfstandig werken op school zonder begeleiding van een docent" betrekking hebben op 'niet-officiële' lesuren.

Uitgaande van de verkregen gegevens maken de leerlingen gemiddeld een 40-urige schoolwerkweek. De variatie is echter zeer groot: bij 2% komt het totaal uit op minder dan 22 uur en bij nog eens 2% op meer dan 70 uur. Ook als we dergelijke totalen ongeloofwaardig achten, en om die reden verder buiten beschouwing laten, blijft de variatie zeer groot. Men zou dit ruwweg als volgt onder woorden kunnen brengen: er zijn (kennelijk) leerlingen die per week niet meer tijd aan school besteden dan de officiële lesuren, en er zijn ook leerlingen die tweemaal zoveel tijd met huiswerk bezig zijn dan het aantal lesuren op school.

Overigens ligt de omvang van de schoolwerkweek van de meeste leerlingen binnen redelijke (plausibele) marges: 80% van de leerlingen komt uit op een totaal tussen 30 en 50 uur.

De omvang van de schoolwerkweek blijkt niet samen te hangen met het overall-oordeel over het Studiehuis ('verbetering of niet', zie boven), noch met het schooltype, en amper met het geslacht (jongens gemiddeld 40 uur, meisjes gemiddeld 41 uur) en het startjaar Tweede Fase (in 1998 gestart 41 uur, in 1999 gestart 40 uur). Er is enige relatie met het leerjaar: de 3e klassers komen op 39 uur, de 4e en 5e klassers (nu grotendeels in de Tweede Fase) op 41 uur, en de 6e klassers op 36 uur.

Er blijkt een relatief duidelijke relatie te zijn tussen de mate waarin de leerlingen zich overbelast voelen op school, en de duur van hun schoolwerkweek. Leerlingen die zich overbelast voelen,

maken gemiddeld bijna 43 uur per week, leerlingen die zich 'een beetje' overbelast voelen 38 uur, en leerlingen die zich niet overbelast voelen 36 uur.

Tenslotte is aan de leerlingen een aantal uitspraken voorgelegd, met de vraag aan te kruisen wat voor hen van toepassing is. De antwoordmogelijkheden waren: ja, beetje, nee, weet (nog) niet. Hieronder staan de antwoorden (percentages).

	ja	beetje	nee	weet (nog) niet
In de Tweede Fase worden teveel vakken gegeven	77	15	4	4
Sommige vakken in de Tweede Fase zijn te zwaar.	69	19	5	7
In de Tweede Fase worden vakken gegeven waar ik later niets aan heb. Zo ja, welke? *)	79	7	5	9
Sommige nieuwe vakken in de Tweede Fase zijn nog te onduidelijk. Zo ja, welke? **)	64	12	14	10
De studiewijzers zijn onduidelijk.	14	36	43	8
De Tweede Fase is niet het probleem. De overhaaste manier waarop het wordt ingevoerd wel.	34	39	21	7
Ik moet in een periode teveel onderzoeken doen en werkstukken maken.	74	15	4	7
De onderzoeken en werkstukken zijn een grotere belasting dan het aantal vakken.	47	31	12	10
Ik heb op school nog onvoldoende geleerd hoe ik mijn tijd goed kan indelen.	24	33	39	4
Door de invoering van de Tweede Fase krijg ik niet genoeg klassikaal les. ***).	21	35	45	9
De overgang van de 3e naar de 4e klas is te groot.	52	25	13	10
Bij de invoering van de Tweede Fase willen de docenten teveel tegelijk veranderen. ***).	48	30	14	8
De docenten weten nog niet goed hoe ze de Tweede Fase willen invoeren; ik ben teveel proefkonijn. ***).	61	25	8	6
Het is niet duidelijk waar de school naar toe wil: docenten zijn het onderling niet eens.	38	30	14	18
Mijn docenten overleggen te weinig met elkaar, zodat ze niet weten hoeveel werk mijn klas per week moet doen.	42	23	16	19
Het is leuker om klassikaal les te krijgen dan om zelfstandig of in een groep aan iets te werken.	21	30	43	5
Het is niet duidelijk hoe het examen in elkaar zit. Ik kan niet goed naar het examen toewerken.	46	30	11	13
Ik ben door de Tweede Fase en het Studiehuis per week meer tijd aan school kwijt dan vroeger.	77	9	5	9
Ik heb te weinig vrije tijd door de invoering van de Tweede Fase.	68	17	8	8

*) De overgrote meerderheid van de leerlingen schreef hier de vakken ckv/ckv1/kcv en/of anw bij.

**) Idem

Bijna de helft (48%) van de leerlingen heeft bij één of meer uitspraken het antwoord 'weet (nog) niet' gegeven. Vergelijken met andere vragenlijstonderzoeken is dat relatief hoog. Dit kan men eventueel opvatten als indicator voor de mate waarin de leerlingen de vragen serieus hebben beantwoord. Een dergelijke redenering is temeer plausibel, gezien het feit dat de 3e klassers gemiddeld bij 7 uitspraken dit antwoord gaven, de 6e klassers en de 5e klassers die niet met de

Tweede Fase te maken hebben bij gemiddeld 5 uitspraken, en de 4e klassers en 5e klassers die op dit moment in de Tweede Fase zitten bij gemiddeld 1 uitspraak.

De 'weet (nog) niet'-antwoorden zijn verder buiten beschouwing gelaten.

Uit een zgn. schaalanalyse blijkt dat de leerlingen ertoe neigen min of meer over de hele linie meer naar links ('ja') of meer naar rechts ('nee') te antwoorden. Anders gezegd: hun gemiddelde 'score' op deze 19 uitspraken is een zinvolle maat voor de mate waarin ze zich kritisch uitlaten over de Tweede Fase en het Studiehuis. Het gemiddelde op deze 'schaal' (die loopt van 1=ja tot 3=nee) bedraagt 1,6.

Het gemiddelde per leerling varieert van 1 tot 3, met andere woorden: er zijn leerlingen die op alle 19 uitspraken 'ja' hebben geantwoord, en ook leerlingen die op alle uitspraken 'nee' antwoordden.

De gemiddelde score per leerling is in verband gebracht met alle andere gegevens uit deze vragenlijst, en blijkt daarmee amper of niet samen te hangen. Voorzover er tendenzen zijn, zijn ze relatief beperkt (in de orde van grootte van 0,1 schaalpunt rondom het overall-gemiddelde van 1,6, dus in de range van 1,5 tot 1,7, op de driepuntsschaal van 1 tot 3).

Als er al een tendens te bespeuren valt, komt die erop neer dat leerlingen in hogere leerjaren (5e en 6e klas), leerlingen in 'hogere' schooltypen (vwo/atheneum en gymnasium) en leerlingen die op dit moment met de tweede fase te maken hebben, gemiddeld iets minder kritisch oordelen dan de overige leerlingen.

De relaties met de twee inhoudelijke vragen in het begin van de vragenlijst zijn zoals men zou verwachten: leerlingen die zich overbelast voelen zijn gemiddeld iets kritischer dan gemiddeld (gemiddelde 1,5) en leerlingen die het Studiehuis geen verbetering vinden evenzo (gemiddelde eveneens 1,5).

Leerlingen voor wie meer aspecten van Tweede Fase en Studiehuis op het moment van invullen van de vragenlijst nieuw waren zijn gemiddeld kritischer (correlatie $-0,17$), evenals leerlingen met een langere schoolwerkweek (correlatie $-0,21$).

Tot slot is nagegaan in hoeverre er in de bekendheid van de leerlingen met aspecten van Tweede Fase en Studiehuis, in de duur van de schoolwerkweek, en in hun gemiddelde oordeel over de 19 uitspraken, sprake is van verschillen tussen de scholen. Beide eerstgenoemde gegevens blijken duidelijk te verschillen tussen scholen: het gemiddeld aantal voor de leerlingen nieuwe gegevens varieert van 0,28 tot 2,88 per school, en de gemiddelde duur van de schoolwerkweek varieert van 34,6 tot 45,4 klokuur. Deze variatie kan fors worden genoemd.

De variatie tussen de scholen in gemiddelde leerlingenoordeel op de 19 uitspraken is beperkter: van 1,48 tot 1,76.

Al met al kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- de leerlingen zijn niet allemaal even goed op de hoogte van een aantal basisgegevens over de Tweede Fase en het Studiehuis; met name hebben vrij veel leerlingen nog weinig zicht op de opzet van het examen;
- de leerlingen maken, afgaande op hun eigen opgave, gemiddeld een schoolwerkweek van 40,5 klokuur; de variatie is echter groot;

- beide hiervoor genoemde gegevens: de bekendheid van de leerlingen met een aantal basisgegevens over de Tweede Fase en het Studiehuis, en de lengte van hun schoolwerkweek, verschillen relatief sterk tussen de scholen;
- veel van de leerlingen oordelen kritisch over een aantal aspecten van Tweede Fase en Studiehuis, zoals zij die waarnemen;
- het zelfstandig werken, en daarbij behorende zaken als minder klassikaal les krijgen, studiewijzers, en in een groep aan iets werken, is voor de meeste leerlingen niet zo'n probleem;
- kritischer zijn vrij veel leerlingen over de manier waarop de vernieuwingen worden ingevoerd: teveel tegelijk, niet genoeg doordacht, onvoldoende overleg en consensus tussen de docenten;
- het meest kritisch zijn de leerlingen over:
 - de 'zwaarte': het aantal vakken, de zwaarte van vakken, het aantal onderzoeken en werkstukken, de hoeveelheid tijd die ze, volgens hen meer dan vroeger, kwijt zijn;
 - de duidelijkheid en zinvolheid van bepaalde vakken (met name ckv/ckv1/kcv en anw);
 - het feitelijke verschil in de lengte van de schoolwerkweek tussen de 3e klassers, en de 4e klassers en 5e klassers die op dit moment in de Tweede Fase zitten, is gemiddeld 2 uur per week: 39 versus 41;
- ruim de helft van de leerlingen vindt de overgang van 3e naar 4e klas te groot;
- de oordelen van de leerlingen zijn gemiddeld milder bij leerlingen die:
 - beter op de hoogte zijn van Tweede Fase en Studiehuis;
 - een minder lange schoolwerkweek maken;
 - zelf met de Tweede Fase te maken hebben, resp. al langer met de Tweede Fase te maken hebben;
 - in een hoger leerjaar zitten (resp. ouder zijn);
 - in vwo/atheneum of gymnasium zitten (in plaats van havo).

De oordelen van de leerlingen over de Tweede Fase en het Studiehuis verschillen min of meer van leerling tot leerling. De oordelen worden minder kritisch waar leerlingen beter op de hoogte zijn, een minder lange schoolwerkweek maken (wellicht 'makkelijker leren?'), en de vernieuwingen meer uit eigen ervaring kennen.

De mate waarin leerlingen op de hoogte zijn en de lengte van hun schoolwerkweek blijken, behalve tussen individuele leerlingen, ook nogal te verschillen tussen de scholen. Twee mogelijke aanbevelingen kunnen dan ook zijn dat scholen hun leerlingen goed voorlichten, en dat scholen letten op de lengte van hun schoolwerkweek.

Verder lijkt het zaak de vernieuwingen (meer) doordacht, stapsgewijs en consistent in te voeren.